

PRIKAZ STANJA IN AKTIVNOSTI na področju nepremičnine naravne in kulturne dediščine (ZZD, ZKS, DPZ).

Uvod

Naravna in kulturna dediščina je tudi del narave in opredmetenega človeškega dela z njo in v njej, ki ima poudarjeno kulturno vrednost v širšem pomenu besede. Pomeni, da bogati naše kulturno življenje, prispeva k spoznavanju in razumevanju sveta in človeške zgodovine, daje mik naši deželi, razodene razvoj življenja v njej in našo duhovno podobo. Naš današnji čas povezuje s preteklostjo, hkrati pa nas zavezuje pred prihodnostjo in pred mednarodno kulturno skupnostjo.

Varovanje naravne in kulturne dediščine je ustavno urejeno, poleg tega pa ureja varstvo tega področja zakonodajna ter sprejete mednarodne konvencije. Zadnji zakon, ki ureja to področje, je bil sprejet v letu 1981 in je precej zaostрил odgovornost, tako širše družbenopolitične skupnosti kot vsakega posameznika, da ohranja kulturno in naravno dediščino.

Kljub dosedanjim vlaganjem v ohranjanje, prenovo, varovanje dediščine pa lahko ugotovimo, da je mnogo tega, kar bi lahko šteli za dediščino, propadlo oziroma je v propadanju. Ta problematika je splošna za celo Slovenijo, vendar pa prihaja še bolj do izraza v tistih občinah, ki doživljajo nagel družbenoekonomski razvoj.

Zaradi obsežne problematike varovanja naravne in kulturne dediščine tudi na območju občine Ljubljana Vič-Rudnik je to gradivo namenjeno prikazu stanja s predlogi rešitev te problematike na območju naše občine. Gradivo ne zajema premične dediščine in njenega varstva.

Pregled naravne in kulturne dediščine na območju občine Ljubljana Vič-Rudnik

Naravna in kulturna dediščina so po zakonu nepremičnine, premičnine in njihove skupine, območja in posamezni deli narave, ki imajo za SR Slovenijo ali njeno ožje območje kulturno, znanstveno, zgodovinsko ali estetsko vrednost.

Ob teh pogojih so naravna dediščina predvsem geološke tvorbe, nahajališča mineralov in fosilov, geomorfološke oblike, površinski in podzemeljski kraški pojavi, soteske in tesni, ledeniki in oblike ledeniškega delovanja, izviri, slapi, brzice, jezera, močvirja in barja, potoki in reke z obrežji, morska obala, redki in značilni ekosistemi, življenjski prostori rastlinskih in živalskih vrst, reliktna, endemična, redka in značilna rastlinska in živalska vrsta, drevesa, krajinska območja, razgledišča in izletišča, gorski vrhovi, objekti vrtno arhitekture in oblikovane narave.

Kulturna dediščina pa so predvsem predmeti ali skupine predmetov zgodovinskega, arheološkega, umetnostnega, etnološkega, antropološkega in naravoslovnega pomena, ki dokumenti-

rajo zgodovinska dogajanja na Slovenskem; stavbe in drugi predmeti, ki so v zvezi s pomembnimi osebami naše politične in kulturne zgodovine, arhivsko gradivo, arheološka najdišča, arheološke najdbe, umetniška dela in oblikovani izdelki, etnološki predmeti, stara orodja, naprave in stroji, stavbe, skupine ali deli stavb umetnostne, zgodovinske ali tehnične pričevalnosti; naselbinska območja ter stara vaška in mestna jedra.

Dele naravne in kulturne dediščine, ki imajo posebno kulturno, znanstveno, zgodovinsko ali estetsko vrednost, razglase pristojni občinski upravni organi za kulturne in zgodovinske spomenike ali za naravne znamenitosti (Določba zakona o naravnih in kulturnih dediščini, Uradni list SRS, št. 1/81 z dne 13. 1. 1981).

Naravne znamenitosti so po svoji namembnosti ter pomenu: narodni parki, regijski parki, krajinski parki, naravni rezervati, naravni spomeniki, spomeniki oblikovane narave ter ogrožene rastlinske in živalske vrste.

Kulturni in zgodovinski spomeniki so po svojih značilnih lastnostih: arheološki spomeniki, zgodovinski spomeniki, umetnostni in arhitekturni spomeniki, urbanistični spomeniki, etnološki in tehniški spomeniki.

Občina Ljubljana Vič-Rudnik ima zelo bogato naravno in kulturno dediščino. Po podatkih Ljubljanskega regionalnega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine je le-ta naslednja:

1. Naravna dediščina:

1.1. Spomeniki oblikovane narave:

- najstarejši del botaničnega vrta,
- graščinski park v Polhovem Gradcu,

1.2. Naravni spomeniki

- območja, porasla z goriškim mahom (visoko barje),
- Ljubljana s pritoki,
- Podpeško jezero: kraško jezero,
- Polhograjska gora: zgodovinsko-botanično področje,
- Polhograjska grmada,
- Stara lipa pred gradom Turjak,
- Ponike pri Preserju: vzorčno kraško polje,
- jama Predvratnica,
- Finkova jama s Finkovo dolino,
- bukev pred cerkvijo Marija Robarsa,
- mala in velika Pasica: brezno, večji kraški pojav
- Potokarjevo brezno,
- Mareke: helokren izvir - močvirje,
- Kozlarjeva gošča: ostanek barjanskega gozda,
- Brezno na Kajzarjevem lazju,
- podpeški kamnolom: geomorfološka pomembnost,
- osamelci na Ljubljanskem barju: geomorfološka, krajinska, botanična pomembnost,

- ribniki v dolini Drage pri Igu,

1.3. Krajinski parki

- Dolina lške s pritoki in z deli sosednjih planot,
- Kurešček,
- Ljubljansko barje (del)
- Polhograjski dolomiti

1.4. Naravni rezervati:

- Soteski potokov lške in Zale,
- rastišče llexa nad Kaplanovim,
- Mišja dolina in Veliki log ob Rašici: biogenetski rezervat - močvirje

2. Kulturna dediščina:

2.1. Arheologija:

- Črni vrh nad Polhovim gradcem: dominantna točka v Polhograjskih dolomitih, ki do sedaj še ni bila sistematično raziskovana, za katero pa obstoje v starejši literaturi podatki o posamičnih najdbah.

- Polhograjska gora: mogočna vzpetina nad Polhovim gradcem, delno sistematično raziskana. Najdbe iz zadnjih let govore o poseljenosti v prazgodovini, še zlasti pomembna pa je bila v času kasne antike.

- Hruševo: okrog cerkve sv. Jurija, na ledini Partica, naj bi bila rimska utrdba. Potrebna bi bila manjša sondažna raziskovanja.

- Polhov gradec: v začetku tega stoletja je bila odkrita edinstvena zakladna najdba pivske garniture, ki po svoji pomembnosti sodi v sam vrh rimske umetne obrti in potrjuje važno mesto, ki ga je imel današnji Polhov gradec v antiki.

- Dobrova: posamezne najdbe potrjujejo poselitev tega področja tako v prazgodovini, kot antiki.

- Emona z grobišči: arheološki spomenik, ki ga moramo smatrati kot enoten objekt in ga kot takega tudi razglasiti za spomenik.

- Ljubljansko barje: na Ljubljanskem barju je množica najdišč iz vseh arheoloških obdobij, poleg tega ima tudi ostale spomeniške kvalitete.

- Vrzdenc-Tabor: s Tabora izvirajo posamezne prazgodovinske najdbe. Potrebno bi bilo izvesti manjša sondiranja.

- Koreno nad Horjulom: na Slevicah naj bi bila rimska naselbina, v potrditev česar bi morali izvesti manjša sondiranja.

- Gradbišče na Razorih (Podsmreka): tu je bila prazgodovinska naselbina. Predhodno bi morali izvesti manjša sondiranja.

- Brezovica pri Ljubljani: pomembna antična naselbina ob, z najdbami izpričani, rimski cesti. Posamezne najdbe kažejo na poselitev na robu barja tudi v prazgodovini.

- Žazar-Na Gradišču: s kamnitim zidom utrjena prazgodovinska naselbina s pripadajočim grobiščem v bližini.

- Orle: gradišče na Molniku in gomilno ter plano grobišče predstavljajo eno važnejših prazgodovinskih najdišč okolice Ljubljane.

- Lanišče: sledovi antičnega grobišča, katerega obseg bi bilo potrebno z raziskavami natančneje določiti.

- Sv. Ana-Podpeč: na izpostavljeni vzpetini je okrog cerkve prazgodovinsko gradišče.

- Ig-Staje-Iška vas: kompleks antičnega vicusa s pripadajočim grobiščem je, sodeč po znanih napisnih kamnih – do sedaj še ni bil sistematično raziskan – ena najpomembnejših tovrstnih naselbin v Sloveniji. Najdbe so starejše raziskovalce zavedle do zaključka, da so tu iskali Emono.

- Žalostna gora-Preserje: prazgodovinsko gradišče.

- Ig-Grad: prazgodovinsko gradišče.

- Dobravica: sledovi antične naselitve, v bližini je gomila in antična cerkev. Za razjasnitev obsega in pomena bi bilo potrebno izvesti manjša sondiranja.

- Golo-Škrilje: del antičnega zapornega zidovja.

- Gradišče nad Pijavo gorico: zelo lepo in z najdbami bogato, žal pa že delno uničeno, prazgodovinsko gradišče s pripadajočo nekropolo.

- Vrh nad Želimljami: okrog cerkve sv. Petra je bila prazgodovinska naselbina. Potrebna bi bila manjša izkopavanja.

- Sloka gora: ob cerkvi sv. Ahaca je prazgodovinsko gradišče z lepim obrambnim nasipom. Mimo je vodila tudi rimska cesta.

- Rakitna: del sistema antičnega zapornega zidovja.

- Krvava peč: okrog cerkve sv. Lenarta so sledovi prazgodovinske naselbine. Potrebna bi bila manjša sondiranja.

- Turjak: prazgodovinsko in rimsko najdišče.

- Mali Osolnik: Prazgodovinsko in rimsko najdišče. Potrebna bi bila sondiranja.

- Veliki Osolnik: okrog cerkve nad vasjo je prazgodovinsko gradišče, v gozdu nad vasjo Dolščaki pa gomilna nekropola.

- Selo pri Robu: antično zaporno zidovje je varovalo rimsko cesto, ki je povezovala Emono z Loško dolino.

- Rob: prazgodovinsko in rimsko najdišče. Potrebna bi bila manjša sondiranja.

- Gradiški vrh nad Robom: v gozdu je prazgodovinska naselbina, prek vrha pa poteka rimsko zaporno zidovje.

- Dednik: na hribu nad vasjo je prazgodovinsko gradišče, na katerem bi bilo potrebno napraviti manjšo sondo.

- Zgonče: pri cerkvi sv. Primoža je bilo prazgodovinsko gradišče in poznoantična postojanka, verjetno povezana z rimskim zapornim zidom na Gradiškem vrhu.

- Srobotnik pri Velikih Laščah: pri cerkvi sv. Roka je bila prazgodovinska naselbina s pripadajočim grobiščem.

- Lužarji: pri cerkvi sv. Ožbolta je bila prazgodovinska naselbina, ki bi jo morali še sondirati.

2.2. Etnologija

- Briše 13: ambiciozna kmečka domačija – stanovanjska stavba z značilnim »črnim portalom«, ki postajajo vse redkejši, z gospodarskim poslopjem in izrednim kozolcem topjarjem.

- Dobrova 59: župnišče, po gmoti izjemna stavba v naselju, predstavlja istočasno vaško dominantno zaradi lege na vedutno najbolj izpostavljenem prostoru.

- Kamnik pod Krimom 41: kmečka hiša s freskami na delu fasade, ki so bile obnovljene s finančnimi sredstvi SO Ljubljana Vič leta 1973 (tudi freske ali le fragmenti postajajo na kmečkih stavbah vse redkejše, zaradi številnih adaptacij, ki se izvajajo brez nadzora ali smernic).

- Male Lašče: zavarujejo se portali na stavbah št. 24, 26, 28 in 32, ki predstavljajo izreden lokalni dosežek pri oblikovanju kmečke arhitekture in se navezujejo na podobne v Rašici, vendar v določeni različici.

- Pristava 4: gostilna pri Pratkarju (Polhov Gradec) ena redkih gostiln, ki je dodobra ohranila vse značilnosti tovrstne arhitekture iz 19. stoletja.

- Polhov Gradec 17: kmečka hiša (obnovljena s privatnimi sredstvi), dominantno izjemno izpostavljena, tako da predstavlja po svoje tudi identični motiv za sam Polhov Gradec. Ohranjena je črna kuhinja in regionalno značilen, strogo obarvan sistem gradnje.

- Polhov Gradec 33: Ošteterjeva domačija (navedena že v seznamu najpomembnejših etnografskih objektov v Sloveniji). Ena najpomembnejših stavb na področju SO Vič in tudi širšem prostoru – Zasnovane stavbe so v tradicionalnem gotskem duhu, ohranjeno je baročno obokanje itd.

- Dva značilna kozolca topjarja v Velikih Laščah: sta si po svojem načinu gradnje različna – eden strogo notranjsko obarvan, drugi sledi mehkeemu dolenjskemu slogu. Pomen kozolca kot izjemne slovenske kmečke arhitekture smo podali že pri razglašanju Levstikovega kozolca, razen tega pa tudi še v vseh strokovnih osnovah za varstvo v ureditvenih načrtih.

- Želimlje 9: značilna kmečka hiša, ki pa je izjemna po svojem obokanju prostora, ki ga imenujemo »hiša« – obok kot je značilen za visoko arhitekturo.

- Želimlje 9: kozolec topjar, izjemnih izmer, kvaliteten po oblikovanju, izstopa tudi po svojem napisu na čelnem tramu.

2.3. Umetnostna zgodovina

- Sakralni objekti:

74 sakralnih objektov, od tega 56 podružničnih cerkva, ki so slabo vzdrževane in 18 farnih. Časovno so opredeljene približno tako:

1/8 je romanskih, delno barokiziranih

2/8 je gotskih

4/8 je baročnih, od tega 1/8 močnejše barokizirana gotika

1/8 pripada 19.–20. stoletju

Problem je predvsem v ohranitvi fresk in notranje opreme.

- Gradovi in dvorci:

- Turjak: Grad – posest Auerspergov

- Polhov Gradec: grad; 17. stoletje – štukature v kapeli

- Lesičje: lovski gradič, Valvazorjeva situacija

- Dobravica: dvorec, Turjaška posest iz 14. stoletja

- Nameršelj: turjaška posest – 14. stoletje

- Brest: kmečki dvorec

- Rakovnik: graščina iz 16. stoletja

- Ig: graščina

- Bokalce: graščina

V dolgoročnem planu občin in mesta Ljubljane od 1986–2000 je za občino Ljubljana Vič-Rudnik navedena kot najpomembnejša kulturna in naravna dediščina:

- Območje Eiprove ulice, Krakova in Trnovskega pristani kot kulturni in zgodovinski spomenik.

- Dolina Drage pri Igu kot naravna znamenitost.

- Podpečko jezero kot naravni spomenik.

- Iška–Zala kot krajinski park.

- Botanični vrt kot naravno znamenitost.

- Antična Emona kot arheološki spomenik

- Gradišči na Rakitni in nad Pijavo gorico kot arheološka spomenika.

- Ljubljansko barje kot naravni spomenik.

- Hiša in kozolec Želimlje 9 kot etnološki spomenik.

- Polhov Gradec 33 – Ošteterjeva domačija kot etnološki spomenik.

- Cerkev Visoko, Vrzdenc, Dvor, Peter nad Želimljami, Krvava peč in Polhov Gradec kot sakralni kulturni spomenik.

Navedena dediščina naj bi bila po planskem dokumentu razglašena za spomenike s posebnimi odloki. Na podlagi nadaljnjih raziskav pa bodo pripravljene strokovne osnove za opredelitev

ustreznih režimov varovanja in urejanja tudi drugih delov naravne in kulturne dediščine.

Ne glede na navedeno pa občinski srednjeročni planski dokumenti določajo prednostno razglašanje in vlaganje sredstev tudi v naslednje spomenike, ki so prav tako širšega pomena za družbeno-politično skupnost:

a) nadaljevanje že začeti aktivnosti na gradu Turjak, Ahacu nad Turjakom, Polhograjski graščini, Zgončah, Temkovem mlinu na Rašici in Korenu nad Horjulom.

b) izvajanje novih akcij na gradu Bokalci, paviljonu ob Cesti dveh cesarjev, Jakobovi cerkvi Strahomer in Plečnikovi piramidi v Emonskem zidu.

c) obnavljanje oz. rekonstruiranje spomenikov NOV, ljudske revolucije in delavskega gibanja: v Kozlarjevi gošči, Partizanska bolnišnica Kravice nad Iškim Vintgarjem, Mencingerjeva 29 (bunker), Riharjeva ulica, Vidmarjeva vila, bunker Hrastence.

Ugotavljamo, da so sredstva za nekatere posege že zagotovljena v planskih dokumentih občine in se bo sanacija izvajala že v tem letu.

Ogrožanje spomenikov

Dediščino ogroža človek kot posameznik, organizacije združenega dela, imetniki delov naravne in kulturne dediščine ter družbenopolitične skupnosti. Pod ogrožanjem mislimo na proces, dogajanja, ravnanja, ki slabšajo stanje dediščine ali pa ji prete, da bodo nanjo kvarno delovali.

Človek kot posameznik ogroža dediščino z odmetavanjem smeti, trganjem zaščitnega cvetja, z vandalizmom nad objekti dediščine. Vsa ta ogrožanja so redka in sorazmerno nenevarna. Zelo problematična pa je gradnja črnih vikendov in drugih objektov, s katerimi posamezniki posegajo v naravno dediščino, okolje kulturne dediščine in tudi v objekte kulturne dediščine same. Najbolj napadeni z gradnjami »črnih« vikendov so naslednja območja naše občine: Rakitica, Smrjenje, Gradišče, Golo-Zapotok, Rob, območje Polhograjskih dolomitov.

Organizacije združenega dela ogrožajo dediščino z odlaganjem odpadkov in strupenih snovi, onesnaženjem vode in zraka. Na našem območju predstavlja veliko ekološko nevarnost odlagališče smeti na Cesti dveh cesarjev, ki je locirano še na robu mestnega dela občine Ljubljana Vič-Rudnik.

Tudi mnoge strokovne organizacije kot so projektne, urbanistične ali komunalne zaradi neosveščenosti ali podcenjevanja smernic, ki jih izdela zavod za varstvo dediščine ogrožajo kulturno krajino. Pogosto se tudi dogaja, da se smernice varstvene službe v končni realizaciji ne upoštevajo, četudi sprejeti urbanistični dokumenti in celo lokacijska dokumentacija te usmeritve navajajo.

Imetniki pravice uporabe kulturne oz. naravne dediščine ogrožajo dediščino s tem, da brez dovoljenj pristojnih organov, gradbeno ali drugače posegajo vanjo, ali zanemarijo njeno vzdrževanje. Pri nadomestnih gradnjah prihaja do neustreznih odmikov od stare zazidalne linije in tako naselja pogosto izgubijo homogeno izoblikovan notranji prostor. Pomanjkanje ustreznih gradbenih materialov in tudi gradbenikov, ki bi obvladovali določene tehniške gradnje, tesarskih, mizarskih in ostalih del pa še povečujejo možnost ogrožanja kulturne krajine.

Družbenopolitična skupnost pa po mnenju republiške kulturne skupnosti lahko najbolj pripomore k varovanju naravne in kulturne dediščine. Vsi pomembnejši posegi v dediščino so namreč stvar samoupravnih oz. upravnih odločitev občine ali širše družbenopolitične skupnosti. Največja škoda lahko nastane v primerih neustreznega planiranja, t.j. ne vključevanja varovanja dediščine oziroma, če se načrtuje in odloča v škodo dediščine.

Na splošno za celotno republiko velja, da evidenca dediščine ni zastavljena in tudi ne pojmovana enotno. Za nobeno občino ni ažurne evidence vseh vrst dediščine. Z nekaj izjemami iz zadnjega časa le-te niso nastajale s sistematičnim pregledom terena, temveč kot stranski rezultat opravljanja drugih nalog. Povsod so najpopolnejše evidence zgodovinske dediščine iz NOB, kar pogojuje sprejeti družbeni dogovor ter sodelovanje krajevnih organizacij zveze borcev.

Za območje občine je najbolj problematično, da je evidenca potencialne dediščine nepopolna. Dobro je obdelana le za

območja, ki jih obravnavajo ureditveni načrti iz 1983 in 1984 leta. Pri tem je poleg ostalih izpuščeno celotno mestno območje občine. Tako nimamo ustreznih osnov za srednjeročno in tudi dolgoročno planiranje. To je bila velika ovira pri izdelavi srednjeročnih in dolgoročnih planskih dokumentov, za katere lahko ugotovimo, da so na tem področju nedodelani.

Osrednje strokovno vprašanje pa je vprašanje vrednotenja vrednostnih meril in kriterijev ter metod vrednotenja. Pri tem ne gre za količinsko merljiva vprašanja. Merila niso statična, ampak se s celotnimi družbenimi razmerami in celotnim odnosom do dediščine spreminjajo. Pomembno pa vplivajo na vrednotenje ožji družbeni krogi (KS), kar zahteva tudi poenotenje metod in kriterijev.

Varovanje in razglašanje naravne in kulturne dediščine

S sprejetjem novega zakona o naravni in kulturni dediščini (Uradni list SRS - 1/81) je obveza družbenopolitičnih skupnosti, da posebej zaščitijo dele naravne ali kulturne dediščine, ki imajo posebno kulturno, znanstveno, zgodovinsko ali estetsko vrednost. Občinska skupščina na predlog organizacije za varstvo naravne in kulturne dediščine razglasi tako nepremičnino, naravno in kulturno dediščino s svojim aktom za kulturni ali zgodovinski spomenik. Akt določa pravice in obveznosti družbenopolitične skupnosti, druge nosilce in način uresničevanja posebnih obveznosti, in sicer tako, da spomenik dobi strožje pravno varstvo nasproti vsakomur, ki pride z njim v stik. Taki akti naj bi po priporočilu republiške kulturne skupnosti nastajali v tesnem sodelovanju s krajanji v krajevnih skupnostih in s skupščino občinske kulturne skupnosti. Po navedbah Republiškega komiteja za kulturo je potrebno zagotoviti osebno seznanjanje imetnikov kulturnega spomenika ali naravne dediščine ali njenih delov s sprejetim aktom. Posebej je poudarjeno, da razglasitev spomenika ali znamenitosti ne pomeni posredno degradiranje dediščine, ki ni bilo razglašeno.

Razglašeni spomeniki oz. znamenitosti se vpišejo v register pri pooblaščenih strokovnih organizacijah. Prav tako se jih označi na način, ki ga s predpisom določi republiški upravni organ. Oznaka vsebuje poleg drugega tudi lastnost, zaradi katerih je bil predmet razglašen za spomenik ali znamenitost.

Poleg navedenega zakona obravnavajo varstvo naravne in kulturne dediščine še drugi republiški zakoni s področja stanovanjskega gospodarstva, obdavčitve občanov, gozdov, gospodarjenja s prostorom, z naravnimi dobrinami ipd. Poleg tega je Jugoslavija podpisnica naslednjih mednarodnih konvencij, ki so pomembne pri določanju naravne oz. kulturne dediščine, ki jo bomo razglasili za spomenik oz. znamenitost:

- Konvencija o varstvu naravne in kulturne dediščine (Uradni list SRS, št. 36/74)

- Mednarodna konvencija o zaščiti ptic (Uradni list SFRJ, št. 6/73).

- Konvencija o močvirjih, ki so mednarodnega pomena, posebno kot prebivališče močvirskih ptic (Uradni list SFRJ 9/)

- Konvencija o ukrepih za prepoved in preprečevanje nedovoljenega uvoza in izvoza kulturnih dobrin kot tudi prenosa lastninske pravice na njih (Uradni list SFRJ, št. 50/73).

- Konvencija o varstvu kulturnih dobrin v slučaju oboroženih spopadov (Uradni list SFRJ, št. 4/56).

Do sedaj so bili na predlog strokovne organizacije in v sodelovanju s krajevnimi in drugimi skupnostmi za območje naše občine sprejeti naslednji odloki o razglasitvi naravne oz. kulturne dediščine.

- Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost (sprejeto na skupščini 23. 11. 1983)

- Odlok o razglasitvi Rašice pri Velikih Laščah za kulturni in zgodovinski spomenik (sprejeto na skupščini 25. 4. 1984)

- Odlok o razglasitvi etnološkega spomenika in naravne znamenitosti v Dolnjih Retjah pri Velikih Laščah (sprejeto na skupščini 26. 9. 1984)

- Odlok o razglasitvi spomenikov delavskega gibanja NOB in socialistične izgradnje (sprejeto na skupščini 24. 4. 1985)

- Odlok o razglasitvi naravnega spomenika v dolini Drage pri Igu (sprejeto na skupščini 28. 5. 1986)

– V teku pa je sprejemanje Odloka o razglasitvi Krakovega, Eiprove in Trnovega pristana za kulturni in zgodovinski spomenik (osnutek sprejet na skupščini 25. 3. 1986).

V letu 1986 so na predlog strokovne organizacije planirani za sprejetje še naslednji odloki:

– Odlok o razglasitvi gradu Turjak za kulturni in naravni spomenik

– Odlok o razglasitvi gradu Polhov Gradec za kulturni in naravni spomenik

– Odlok o razglasitvi Emone za arheološki spomenik (medobčinski odlok)

– Odlok o razglasitvi posameznih območij Barja za naravni spomenik (medobčinski odlok)

– Odlok o razglasitvi petih sakralnih objektov za kulturne in zgodovinske spomenike (Ahac nad Turjakom, Nikolajeva cerkev v Visokem nad Kureškico, Jakobova cerkev v Strahomeru, Petrova cerkev v Dvoru ter Primož in Felician Zgonče).

Za znamenitosti, ki so z odlokom razglašene za spomenik, vendar niso v družbeni lasti, morajo skrbeti zasebniki sami. Le-ti imajo pravico do brezplačnih napotkov o ravnanju z dediščino. Z razglasitvijo znamenitosti za spomenik, pa nastane obveza družbenopolitične skupnosti, da zagotovi sredstva za enkratno nadomestilo organizaciji združenega dela ali drugi pravni osebi, civilno pravni osebi ali občani, če se mu zaradi omejitev ali prepovedi bistveno poslabšajo pogoji za: pridobivanje dohodka za življenje ter delo. Prav tako lahko stroške vzdrževanja spomenika ali znamenitosti, na katerih ima kdo lastniško pravico, in ti presegajo gospodarsko korist in običajne stroške vzdrževanja nosi strokovna organizacija, ki zagotovi vlaganja družbenih sredstev. Z razglasitvijo nastajajo torej dodatne finančne obveznosti, za katere viri sredstev niso dogovorjeni in zagotovljeni.

Izvajanje strokovnih nalog na področju varovanja naravne in kulturne dediščine

Zakon o naravni in kulturni dediščini narekuje ustanovitev posebnih strokovnih organizacij za varstvo naravne in kulturne dediščine, jim daje status organizacij posebnega družbenega pomena ter jih zavezuje za strokovne naloge pri varovanju naravne in kulturne dediščine.

Za izvajanje strokovnih nalog na območju Ljubljane ter sosednjih občin (Cerknica, Grosuplje, Kočevje, Krško, Litija, Logatec, Ribnica, Škofja Loka, Vrhnika, Zagorje ob Savi) je bil 1982 leta ustanovljen Ljubljanski regionalni zavod za izvajanje strokovnih nalog varstva naravne in kulturne dediščine, poleg tega pa opravlja tudi posamezne naloge kot javno pooblastilo (vodenje registra spomenikov in znamenitosti, strokovno nadzorstvo nad stanjem, vzdrževanjem in izvajanjem posegov ter izdajanje soglasij in

dovoljenj). Tovrstne strokovne organizacije pridobivajo del dohodka s svobodno menjavo dela v kulturni skupnosti, s prispevki občinskih proračunov ter s plačili za neposredna naročila. Struktura prihodka ljubljanskega regionalnega zavoda za leto 1985 je bila naslednja: 68% svobodna menjava dela, 8% proračun ter 24% plačila po pogodbah z drugimi skupnostmi. Povprečno je znašal delež občinskih proračunov v dohodkih zavoda v tem letu 10%.

Kot dohodki drugih skupnosti nastopajo plačila stanovanjskih, zemljiških in drugih skupnosti. Le-te nastopajo namreč kot pomemben dejavnik pri varovanju dediščine. Poleg navedenih pa lahko prispevajo k varovanju zlasti naravne dediščine tudi gozdne, energetske, vodne, kmetijsko-zemljiške, cestne, komunalne skupnosti. V njih namreč nastajajo odločitve, ki so za varovanje naravne in kulturne dediščine zelo pomembne.

Pri dosedanjem delovanju okoli varovanja naravne in kulturne dediščine ugotavljamo, da predstavlja precejšnjo oviro pri aktivnostih nejasen sistem financiranja Ljubljanskega regionalnega zavoda za spomeniško varstvo. Ravno tako tudi sprejeti odlok o ustanovitvi Zavoda ne razmejuje dovolj nosilcev financiranja posameznih nalog.

Prenova, restavracija, revitalizacija ter vzdrževanje naravnih in kulturnih znamenitosti.

Z izjemo naravne in deloma arheološke dediščine je vzdrževanje najpomembnejši del varovanja kulturne dediščine. Po obstoječi zakonodaji so možni viri financiranja prenove, vzdrževanja itd. sredstva kulturnih samoupravnih interesnih skupnosti, drugih interesnih skupnosti (komunalno, stanovanjska, kmetijsko-zemljiška itd.), družbenopolitičnih skupnosti, OZD in občanov. Temeljno načelo je, da je vzdrževanje dolžnost imetnika.

Do sedaj je v vseh občinah Slovenije najbolj urejeno vzdrževanje zgodovinske dediščine iz NOB. Za te spomenike so v večini občin sklenjeni ustrezni družbeni dogovori, ki urejajo varstvo, vzdrževanje, obnavljanje in evidentiranje obstoječih spomenikov, spominskih plošč in drugih obeležij. Tak dogovor so sklenile 1981 leta tudi ljubljanske občine. Po tem dogovoru občina zagotavlja sredstva za varstvo spomenikov. V zadnjih petih letih so za te namene bila iz proračuna zagotovljena naslednja sredstva:

	1981	1982	1983	1984	1985
– sredstva v 000 din	685	1.259	1.326	1472	1500

Poleg tega so sredstva vlagale tudi krajevne skupnosti.

Celotnega pregleda vloženi sredstev nimamo.

V ostale objekte oz. znamenitosti pa so bile s strani Ljubljanske in republiške kulturne skupnosti v tem obdobju vložena naslednja sredstva:

Akcije v občini

Zap. št.	Objekt						SKUPAJ	
		1981	1982	1983	1984	1985	1981-1985	1976-1985
1.	Krakovo, Trnovo	125.000	182.000	145.000	120.000	-	572.000	572.000
2.	Grad Turjak	856.000	720.000	1.060.000	2.060.000	5.090.000	9.786.000	13.201.343
3.	Zgonče	-	200.000	100.000	250.000	645.000	1.195.000	1.195.000
4.	C Dvor	-	184.000	128.000	570.000	2.480.000	3.362.000	3.362.000
5.	C.Ahac	95.000	217.000	196.000	-	1.540.000	2.048.000	2.427.860
6.	C.Koreno	-	230.000	364.000	200.000	-	794.000	794.000
7.	C.Nikolaj Visoko	120.000	-	-	-	240.000	360.000	480.000
8.	Rimski zid	133.000	216.200	220.800	260.000	460.000	1.290.000	1.348.842
9.	C.sv.Križ, Iška vas	-	-	-	-	-	-	630.703
10.	Orle	-	-	-	-	-	-	24.300
11.	Spom.I.Cankar	-	46.100	-	-	-	46.100	46.100
12.	Trubarjev mlin	-	-	-	300.000	-	300.000	300.000
13.	Grad Polhov Gr.	-	-	-	-	300.000	300.000	300.000
SKUPAJ:		1.329.000	1.995.300	2.213.800	3.760.000	10.455.000	19.753.100	24.382.148

To je del, sicer glavni del sredstev, ki je bil vložen v znamenitosti. Celotnega pregleda vlaganj nimamo.

Pregled vlaganj kaže, da se je do sedaj vlagalo v 13 objektov. Sredstva so bila minimalna, saj je bilo vloženih v zadnjih petih letih skupaj 19.753.100 din. Glede na veliko število kulturnih znamenitosti in njihovo stanje v občini, lahko ugotovimo, da se to področje ni zadovoljivo reševalo. Nizka vlaganja iz navedenih virov so tudi posledica omejitev na področju skupne porabe, ki niso omogočala večjih izločan sredstev v te namene. Na podlagi planskih dokumentov za to srednjeročno obdobje se situacija ne bo bistveno spremenila.

Gospodarsko močnejše občine so sredstva za vzdrževanje zbirale tudi na podlagi posebnih sporazumov z gospodarskimi organizacijami, n. pr. Vodnikova hiša v občini Ljubljana Šiška. Prav tako so se vpreteklosti uveljavili tudi posebni sporazumi, po katerih so združevali sredstva za znamenitosti širšega pomena družbenopolitične skupnosti, n. pr. Navje. Občina Ljubljana Vič-Rudnik ne sodi v tako gospodarsko močno občino, da bi uspeli zbrati za obnovo znamenitosti večja sredstva. Sporazum, ki smo ga skušali doseči z drugimi občinami za obnovo gradu v Polhovem Gradcu, ta sodi v I. kategorijo spomenikov, ni uspel.

V tem srednjeročnem obdobju pa so po samoupravnem sporazumu o temeljnih plana SIS za kulturo planirani naslednji posegi:

Naziv objekta	Planirana dela	Planirana vlaganja
		v 000 din
1. Trubarjev mlin	– sanacija	6.000
2. Park Turjak	– sanacija grajskega hriba, zasaditev	13.000
3. P. c. sv. Ahaca Turjak	– drenaža, sanacija, prezentacija	35.600
4. P. c. sv. Primoža in Felicijana Zgonže	– restavriranje odkritih fresk	3.000
5. P. c. sv. Nikolaja, Visoko nad Kureščkom	– restavriranje fresk in glavnega oltarja	11.000
6. P. c. sv. Petra, Dvor	– sanacija, prezentacija, drenaža	42.000
7. Grad Turjak	– prezentacija, sanacija	41.300
8. Graščinski kompleks Polhov Gradec	– obnova strehe in statična konsolidacija	22.380
	– sanacija strehe in restavriranje grajske kapele	
9. Paviljon na Cesti dveh cesarjev	– obnova strehe, stropov, štukatur, itd.	1.630

Sanacija objektov od točke 2 do vključno 7 bo sofinancirala tudi kulturna skupnost Slovenije v višini 50% planiranih vlaganj.

Ugotovitve:

1. Naravna in kulturna dediščina sta del zgodovine nekega naroda in pomemben element pri oblikovanju njegove identitete. Procesi vsestranskega hitrega razvoja so prinesli v področju varovanja naravne in kulturne dediščine naloge, ki predstavljajo strokovno in finančno izredno zahtevno in dolgoročno reševanje. Vsestransko varovanje vse dediščine, ne samo njenega najpomembnejšega dela, zahteva tesno sodelovanje strokovnih organizacij iz tega področja pri pripravi planskih dokumentov.

2. V zadnjem obdobju lahko ugotovljamo, da je prišlo do kvalitetnih premikov na področju varovanja naravne in kulturne dediščine. Družba ji je posvetila večjo pozornost. V planskih dokumentih je prednostna naloga na področju kulture varovanja naravne in kulturne dediščine, kar spremljajo tudi večja sredstva za sanacijo razmer na tem področju. Vse te aktivnosti pa morajo biti podprte na vseh ravneh, da bodo uspešne in sicer od krajevne skupnosti do družbenopolitične skupnosti ter republike. Vsi navedeni se morajo zavedati pomena dediščine, jo varovati in sodelovati pri razglašanju oz. razglašati njene najpomembnejše dele za spomenike. Pri sami sanaciji razmer pa računamo v skladu s sprejetimi merili kulturne skupnosti tudi na ustrezen delež krajanov.

3. Med umetnostno dediščino imajo posebno mesto gradovi. Večina teh pa je brez rabe ali pa so neustrezno izkoriščeni. V zadnjem obdobju je prišlo do premikov v vlaganju (Polhov Gradec). Prevladujejo gradovi v družbeni lasti, nekateri pa so v upravljanju kmetijske zadruge ali drugih organizacij. Na vsak način pa so slabo vzdrževani. Ugotavljamo, da ni nosilcev, ki bi te objekte v zadovoljivi meri vključevali v svoje poslovne ali drugačne interese. Zlasti malo interesa je pokazal slovenski turizem z gostinstvom vred.

4. Spomeniško pomembnih objektov meščanske arhitekture je v Ljubljani in občini Ljubljana Vič-Rudnik veliko. Vzdrževanje teh spomenikov je strokovno in finančno zahtevno, pogosto je nezadovoljivo. Spomeniške vrednosti so v večini območij dobro ohranjene. Del teh je zajetih v program prenove. Večina objektov je v zasebni lasti. Del te dediščine je v postopku razglašanja za urbanistični spomenik (Krakovo in Eipprova). Temu delu dediščine bo v bodoče potrebno posvetiti veliko pozornost v cilju zagotovitve njenega ohranjanja.

5. Sakralna kulturna dediščina so v večini primerov cerkve, ki jim pripisuje stroka v večini primerov spomeniško vrednost. Vzdrževanje cerkva je v povprečju dobro, problematično je le vzdrževanje podružničnih cerkva. V tem srednjeročnem obdobju bomo nadaljevali z njihovo sanacijo, v skladu s sprejetim srednjeročnim planom.

6. Izredno malo pa imamo podatkov o etnološki in tehniški dediščini. Etnološka dediščina so predvsem stavbni objekti, gospodarstvo, delavnice, naselja itd. Ta dediščina je zelo ogrožena, ker zaradi vezanosti na življenje hitro izgineva.

Tehniška dediščina priča o razvoju tehniške kulture na slovenskem in ohranja spomin na pomembnejša poglavja in dosežke tega razvoja.

7. Pri varovanju naravne in kulturne dediščine je zelo pomembno delovanje strokovnih organizacij. V skladu s sprejetim odlokom o ustanovitvi Ljubljanskega regionalnega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine (v nadaljevanju: Ljubljanski regionalni zavod) je osnovni nosilec naloge Ljubljanski regionalni zavod. V cilju zagotovitve izvajanja večjega obsega dela, ki ga narekuje zakonodaja na tem področju ter dviga kvalitete dela je potrebno doseči še tesnejše sodelovanje z drugimi strokovnimi organizacijami, ki so Zavod za družbeno planiranje Ljubljana, SAZU, Restavratorski center Slovenije, ZIL, Univerza Edvarda Kardelja ipd.

8. Pogoj za varstvo nekega objekta ali okolja je spoznanje o tem, da sodi v naravno ali kulturno dediščino. Za področje občine nimamo evidence naravne in kulturne dediščine, ki bi celovito obravnavala to področje. To je splošna problematika v Sloveniji, saj velja ugotovitev, da celotne zanesljive in ažurne dokumentacije nima še nobena strokovna organizacija.

9. Na koncu lahko ugotovimo, da naravna in kulturna dediščina ni ustrezno vključena v turistično ponudbo. Premalo je poskrbljeno za njeno predstavitev in poudarjena njena vloga v vseh okoljih, zlasti pa v šolah, društvih, krajevnih skupnosti. Na področju občine je narejen prvi korak naprej z vključitvijo dela naravne in kulturne dediščine v turistični vodnik. S to aktivnostjo bo potrebno še nadaljevati v tesnem sodelovanju z Ljubljanskim regionalnim zavodom.